

”על פי ד' יחנו ועל פי ד' יסעו”

- טו וּבַיּוֹם הַקִּים אֶת הַמִּשְׁכָּן בְּסֶה העֲנֵן אֶת הַמִּשְׁכָּן לְאַהֲלֵה העֲדָת וּבַעֲרֵב יִהְיֶה עַל הַמִּשְׁכָּן כְּמֵרָאָה אֵשׁ עַד בִּקְרָה.
- טז בֵּן יִהְיֶה תַּמִּיד הָעֲנֵן יִכְסֶּנוּ וּמֵרָאָה אֵשׁ לִילָה.
- יז וּלְפִי הָעֲלֹת הָעֲנֵן מֵעַל הָאֹהֶל וְאַחֲרֵי כֵן יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבִמְקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁכֹּן שֵׁם הָעֲנֵן שֵׁם יִחנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.
- יח עַל פִּי ד' יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל פִּי ד' יִחנוּ כָּל יָמֵי אֲשֶׁר יִשְׁכֹּן הָעֲנֵן עַל הַמִּשְׁכָּן יִחנוּ.
- יט וּבַהֲאָרִיץ הָעֲנֵן עַל הַמִּשְׁכָּן יָמִים רַבִּים וְשָׁמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מִשְׁמֶרֶת ד' וְלֹא יִסְעוּ.
- כ וְיֵשׁ אֲשֶׁר יִהְיֶה הָעֲנֵן יָמִים מִסְפָּר עַל הַמִּשְׁכָּן עַל פִּי ד' יִחנוּ וְעַל פִּי ד' יִסְעוּ.
- כא וְיֵשׁ אֲשֶׁר יִהְיֶה הָעֲנֵן מֵעֵרֵב עַד בִּקְרָה וְנִגְעֵלָה הָעֲנֵן בִּבְקָרָה וְנִסְעוּ אוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה וְנִגְעֵלָה הָעֲנֵן וְנִסְעוּ.
- כב אוֹ יָמִים אוֹ חֹדֶשׁ אוֹ יָמִים בַּהֲאָרִיץ הָעֲנֵן עַל הַמִּשְׁכָּן לִשְׁכֹּן עָלָיו יִחנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִסְעוּ וּבַהֲעֲלָתוֹ יִסְעוּ.
- כג עַל פִּי ד' יִחנוּ וְעַל פִּי ד' יִסְעוּ אֶת מִשְׁמֶרֶת ד' שָׁמְרוּ עַל פִּי ד' בְּיַד מֹשֶׁה.

1. ”וביום הקים את המשכן כסה הענן את המשכן לאהל העדת ובערב יהיה על המשכן כמראה אש עד בקר” –
 - א. בסוף פרשת פקודי כבר מובאת תמצית עניינם של הפסוקים הללו: ”ויכס הענן את אהל מועד... ובהעלות הענן מעל המשכן יסעו בני ישראל בכל מסעיהם. ואם לא יעלה הענן ולא יסעו עד יום העלתו. כי ענן ד' על המשכן יומם ואש תהיה לילה בו לעיני כל בית ישראל בכל מסעיהם”¹. אם כן לשם מה החזרה כאן?²
 - ב. מדוע נחוצה הוי”ו בתחילת הפסוק?
 - ג. מה מוסיפה הלמ”ד שבראש המילים ”לאהל העדת”?
 - ד. מדוע השורש שכ”ן חוזר עשר פעמים בסוגיה זו?
2. ”כן יהיה תמיד הענן יכסנו ומראה אש לילה” –

¹ שמות מ לד–לח.

² אברבנאל, השאלה התשיעית לפרשת בהעלותך: ”וכבר נאמר זה במקומו בסוף סדר פקודי... ואם כל זה נאמר שם מה צורך היה לכתבו שנית במקום הזה”.

- א. מן הפסוק הקודם כבר ברור שהענן יכסה את המשכן כמראה אש בלילה. אם כן, מה מוסיף פסוק זה? לכאורה די לומר "כן יהיה תמיד".
- ב. "ומראה אש לילה" – מדוע לא נאמר "ומראה אש בלילה"?
3. "ולפי העלות הענן מעל האהל ואחרי כן יסעו בני ישראל" –
- א. מדוע לא נאמר בבניין קל: "ולפי עלות הענן", אלא בבניין נפעל – "העלות", ובמילותיו של הרא"ם:

"ולפי עלות הענן מיבעי ליה [היה צריך להיות כתוב], שהוא מבנין הקל, לא העלות שהוא מבנין נפעל"³.

- ב. ניסוח הפסוקים בסוף פרשת פקודי שונה מניסוחם כאן. בפקודי נאמר:

"ובהעלות הענן	מעל המשכן	יסעו בני ישראל"
---------------	-----------	-----------------

וכאן נאמר:

"ולפי העלות הענן	מעל האהל	ואחרי כן יסעו בני ישראל."
------------------	----------	---------------------------

מה משמעותם של ההבדלים?

4. "ואחרי כן יסעו בני ישראל ובמקום אשר ישכן שם הענן שם יחנו בני ישראל על פי ד' יסעו בני ישראל ועל פי ד' יחנו" –
- א. לשם מה החזרה המשולשת על "בני ישראל"?
- ב. מה פשר כפילות התיאור "שם"?
- ג. "על פי ד' יסעו בני ישראל ועל פי ד' יחנו" – מדוע תיאור זה חוזר על עצמו שלוש פעמים במהלך הפסוקים ולשם מה נשנה הביטוי "על פי ד'"?
- ד. בפעם הראשונה שבה מופיעות המילים "על פי ד' יחנו ועל פי ד' יסעו" מצוינת תחילה הנסיעה ואחריה החנייה ואילו בפעמיים הבאות מצוינת תחילה החנייה ואחריה הנסיעה. מדוע?

5. "ובהאריך הענן על המשכן ימים רבים ושמרו בני ישראל את משמרת ד' ולא יסעו" –
- א. מדוע חשוב להדגיש שהענן האריך על המשכן ימים רבים?
- ב. מה מלמדות המילים "ושמרו בני ישראל את משמרת ד'"?
- אם הכוונה שהיו נאמנים להדרכה האלוקית ולפיה ידעו מתי לנסוע, ברור הדבר מן הפסוקים הבאים לאחר מכן: אם "יהיה הענן ימים מספר" או "מערב עד בוקר" וכו'. אם כן, מדוע יש לציין ששמרו את משמרת ד'?

³ רבי אליהו מזרחי (ממפרשי רש"י) לפסוק יז.

ג. גם בפסוק י"ט וגם בפסוק כ"ג נאמר שבני ישראל שמרו את משמרת ד'. מדוע נאמרו הדברים פעמיים ומדוע סדר המילים שונה בשתי הפעמים?

1. לשם מה התורה מפרטת בהרחבה את סוגי החניות: "מערב עד בקר", "או יומם ולילה", "או יומים או חדש או ימים"?

"כִּסֵּה הָעֵנָן אֶת הַמִּשְׁכָּן לֵאמֹל הָעֵדֻת"

פרשת חננייה והנסיעה היא מעין שיר הלל לעם ישראל ובו שלושה בתים ופזמון חוזר: "על פי ד' יחנו ועל פי ד' יסעו".

הבית הראשון, מפסוק ט"ו עד י"ז, עוסק במקומות חנייתם ובכיווני נסיעתם; הבית השני, מאמצע פסוק י"ח עד אמצע פסוק כ, עוסק בפרקי הזמן של החניות: "בהאריך הענן" – חנייה ארוכה או "יש אשר יהיה הענן ימים מספר" – חנייה קצרה; הבית השלישי, בפסוקים כ"א–כ"ב, מדגיש שמשך החניות וזמני היציאה למסעות לא היו צפויים מראש.

הבית הראשון של השיר

"וביום הקים את המשכן כִּסֵּה הָעֵנָן אֶת הַמִּשְׁכָּן לֵאמֹל הָעֵדֻת" – כפי שהתבאר במקום אחר, הענן מבטא יראה וענווה.⁴ השכינה שורה במקום שיש בו יראת רוממות מפני ד' וענווה כלפי האידאליים האלווקיים הנשגבים מדעת אנוש. המשכן הוא מקום השראת השכינה, המקום שבאמצעותו אפשר להתקשר אל מה שמעבר לחיים עצמם, אל מרחבי הדעת האלווקיים האין-סופיים הנותנים לעולם את ערכו ומשמעותו. רק מתוך מעמד נפש 'עֲנִי', ממקום של יראה וענווה, עשויה השכינה לשרות ואפשר להגיע להשגות בדעת אלווקים, לפיכך אם אין ענן אין משכן.

"כִּסֵּה הָעֵנָן אֶת הַמִּשְׁכָּן לֵאמֹל הָעֵדֻת" – הרב הירש מבאר שהלמ"ד בראש המילים "לאהל העדֻת" מורה על כיוון. כלומר הענן כיסה את המשכן לכיוונו של אוהל העדות שהוא קודש הקודשים:⁵

"ל' של 'לאהל העדֻת' מציינת את הכיוון של 'כִּסֵּה הָעֵנָן'.

הענן כיסה את המשכן בכיוון למקום העדות...

ועל ידי כך נתגלה שהשראת השכינה בישראל תלויה בתורה".⁶

הענן שכיסה את המשכן נטה לקודש הקודשים שבו נמצא ארון הברית – מקום התורה. כך התברר לכול כי הארון הוא מרכזו של המשכן ובלעדיו אין למשכן משמעות.⁷ אומנם התורה נעלה מכל יכולת השגה וביטוי אך העבודות הנעשות בתוך המשכן מאפשרות לעולם להיפגש עם שפע

⁴ שובו אלי, עמ' 140–141.

⁵ עיין גם העמק דבר על פסוק טו המסביר כי אוהל מועד הוא ההיכל ואילו אוהל העדות שבו היו לוחות העדות הוא קודש הקודשים.

⁶ רש"י הירש לפסוק טו ד"ה לאהל העדת.

⁷ מזרחי לפסוק טו: "למ"ד 'לאהל' מורה על הקבה התכליתית" – קודש הקודשים הוא תכלית המשכן.

החיים האלווקיים הגלומים בה. ליבה של האומה הוא התורה, והדבקות בה ובמצוותיה מוציאה לפועל את נשמת האומה המרוממת את החיים על כל סעיפיהם. עוד מבאר הרב הירש שהסוגיה פותחת בוי"ו החיבור כדי להורות שהיא קשורה לסוגיה הקודמת – למצוות הפסח:

”וביום – ו’ של זביוס’ מוסיף על עניין הראשון,

ומכאן שפרשה זו היא המשך טבעי לפרשה הקודמת וקשורה אליה בקשר הדוק... הרעיון היסודי של פסח מצרים: כצאן מרעיתו של ד’ ילך ישראל אחרי רועהו ויקבל על עצמו הנהגת ד’... כל משפחות ישראל, הניגשות אל ד’ בקרבנות פסחיהם, אינן מבטאות אלא ש’על פי ד’ יחנו ועל פי ד’ יסעו: הם ישכנו במקום שד’ יקבע להם, וילכו אל המקום שד’ ינחם אליו. והפסוקים הבאים יראו, איך למדו וקיימו את הייעוד הזה והלכו אחרי ד’ בהתמסרות”⁸.

בני ישראל התנהלו במדבר על פי ד’ ובכך התבררה ייחודיותה של היצירה האלוקית שנולדה ביציאת מצרים: ”עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו”⁹. נוצר עם שאין לו מעצמו דבר וכל מהותו היא להאיר את אור ד’ בעולם. העם הזה מותאם לגמרי לרצון האלוקי, כפי שמתבאר מדרך נסיעתו וחנייתו בפסוקים הבאים.

בפרשה זו חוזר השורש שכ”נ עשר פעמים: שבע פעמים נאמר ”משכן”, פעמיים ”ישכן” ופעם אחת ”לשכן”. המהר”ל מסביר שהמספר עשר מורה על ריבוי שהוא כלל אחד¹⁰. אפשר להמשיל זאת לגוף האדם, ריבוי האיברים בגוף אינו אוסף אקראי שבו כל איבר עומד בפני עצמו. כל איבר הוא חסר משמעות אם הוא מנותק מן הגוף וכל איבר יונק את ערכו וחיותו אך ורק מקישורו לגוף הכללי; הגוף הוא ישות אורגנית אחת המתפרטת לאיברים רבים ומגוונים. יוצא אפוא שבפסוקים הללו מתואר כיצד שרתה השכינה בישראל בשלמות: מכוחה הוארו כל פרטי החיים והיא איחדה את מחנה ישראל למחנה אורגני שבו הכול ’אומר כבוד’ – מבטא את כבוד ד’.

כאן המקום להזכיר את דברי ה’כלי יקר’ המסביר את משמעות חנייתם של כל השבטים ”איש על מחנהו ואיש על דגלו”¹¹ מסביב למשכן שבמרכז. וכך הוא אומר:

”כל הפניות שהצדיקים פונין הכל הוא מול פני השכינה...”

על כן הדגלים אלו שבאו להשראת השכינה אשר בתוכם

⁸ שם ד”ה זביוס.

⁹ ישעיהו מג כא.

¹⁰ מהר”ל, נתיבות עולם, נתיב התורה פרק א. עיין בהרחבה זרע אברהם אהבי א’, עמ’ 21–29.

¹¹ במדבר א נב.

סדרם על זה האופן איש איש על מעלתו לומר לך ראויין אלה
שתשרה עליהם שכניה... ופניית כולם אל השכינה שבאמצע
כי כולם כאחד טובים כשמשמשיין בהם לשם שמים¹².

אם כן, השראת השכינה במשכן היא מקור האור הזורח מבעד לכל הסגנונות והגוונים הייחודיים של כל שבט ושבט. שום כישרון לא נברא לחינם והכול נועד להאיר את אור ד'.

"ובערב יהיה על המשכן כמראה אש עד בוקר" – כאן מתואר שבילילה הענן נראה כאש. אם כן, מה מוסיפות המילים בפסוק הבא: "הענן יכסנו ומראה אש לילה"?
נראה שאין כוונת המילים "הענן יכסנו ומראה אש לילה" לחזור על האמור בפסוק הקודם ולומר שוב שבילילה הענן נראה כאש, כי אם כן היה כתוב 'ומראה אש בלילה'. בפסוק זה התורה רומזת שבעם ישראל הלילה עצמו, המבטא מצבי משבר ו'הסתר פנים', הוא "אש" – נתפס כחלק מן המהלך של הופעת האור. כלומר ישראל היו נתונים ברוממות קודש ומתוך כך זכו להתבונן במצבי הלילה והחשכה במבט של אש, הם ידעו שאור גדול מתרקם מבעדס. הלילה לא גרם לערפול ולטשטוש האמונה, אדרבה עם ישראל התרומם לקלוט את האור הנרקם בחשכת הלילה, את הצמיחה ואת שכלול החיים המתהווים במצבי הקושי¹³.

"כן יהיה תמיד הענן יכסנו ומראה אש לילה" – יש בפסוק זה חידוש נוסף: הענן איננו מכסה את המשכן בלבד אלא אף אותנו – "יכסנו"¹⁴. השראת השכינה במשכן מראה שהקב"ה משרה שכינתו בישראל, כאמור: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם"¹⁵ – ולא רק בתוכו. באהבתו הרבה הקב"ה עוטר את בניו בענני כבוד המולידים בהם ענווה ויראת הרוממות ואלה מביאות אותם להשגות עליונות של "ומראה אש לילה".

"על פי ד' יסעו בני ישראל ועל פי ד' יחנו"

"ולפי העלות הענן מעל האהל ואחרי כן יסעו בני ישראל" – המלבי"ם מבאר מדוע נאמר כאן "לפי העלות" ולא 'בהעלות', ומדוע נוסף התיאור "ואחרי כן":

"ואמר לפי, ואחרי כן – רצה לומר שהיה [הענן] משמש לאות אל איזה צד יסעו,

שאל הצד שפנה הענן אל צד הזה נסעו שעל זה אמר 'ולפי העלות',

והיה לאות אימתי יתחילו לנסוע שזה אחר שנסתלק הענן לגמרי

¹² כלי יקר במדבר ב א מד"ה והקרוב אלי עד ד"ה דגל מחנה דן.

¹³ הרב צבי טאו, עושה שלום ובורא רע, תשע"ג עמ' מא: "דור המדבר לגודל מעלתו היה דבק ב'השקפה המדעית' הצופה בטוב האלוקי השלם שיתגלה לעתיד לבוא, ומתוך כך הכיר כי כל עניינו של הרע אינו אלא לשמש את הטוב".

¹⁴ על פי פירוש שפתי כהן לפסוק טו.

¹⁵ שמות כה ח.

ועל זה אמר ואחרי כן יסעו¹⁶.

בסוף פרשת פקודי התורה כותבת כי תפקיד הענן להורות על **זמן הנסיעה**: "ובהעלות הענן מעל המשכן יסעו בני ישראל בכל מסעיהם. ואם לא יעלה הענן ולא יסעו עד יום העלתו"¹⁷ – העם נסע עם היעלות הענן. לעומת זאת, בפרשתנו יש תוספת: "**לפי העלות הענן**" – תחילה סימן הענן את **כיוון הנסיעה** ורק משידעו לאן לנסוע – עלה הענן "**ואחרי כן יסעו**". פה מודגש עד כמה היו בני ישראל דבוקים ברצון ד' ובהדרכתו ולא פסעו אף לא פסיעה אחת מדעתם; כל צעד ושעל שעשו היה על פי הכוונה אלוקית.

המילים "**לפי העלות הענן**" מורות על הכיוון ועל כן מובן מדוע כתוב "ולפי העלות הענן **מעל האהל** [אוהל העדות, קודש הקודשים]" ולא 'מעל המשכן'. כפי שהתבאר, בעת החנייה נטה הענן לכיוון אוהל העדות שבו נמצא ארון הברית – מקום התורה, ולפני שעלה נטה לכיוון הנסיעה. הענן העולה מעל קודש הקודשים הורה שכיווני הנסיעה נקבעו על פי תוכנית אלוקית שכל מגמתה היא הופעת התורה. כל מסעותיהם של בני ישראל נועדו להוציא מן הכוח אל הפועל את נשמת התורה וייעודה.

ה'שפתי כהן' מסביר מדוע נאמר "ולפי העלות הענן" ולא 'לפי עלות הענן':

"לא אמר ולפי עלות הענן אלא העלות – לומר שעלייתו וחנייתו

כפי דבריהם של ישראל ועל פי מעשיהם"¹⁸.

זאת אומרת שהענן **נפעל** מכוחם של ישראל. המסעות שנועדו לקדם את הופעת התורה באומה נקבעו על פי מדרגתם של ישראל ולפי צורך השעה והמציאות; מידת הופעת השכינה בארץ תלויה במעשיהם ובבשלותם הנפשית.

"**ובמקום** אשר ישכן **שם** הענן **שם** יחנו בני ישראל" – כאן הכתוב עוסק **במקומות** ש אליהם נסעו ובהם חנו. אילו רצתה התורה רק למסור שבני ישראל צייתו להדרכה האלוקית די היה לומר 'ובמקום אשר ישכון הענן יחנו בני ישראל'. ההדגשה הכפולה "שם... שם" מורה על שני עניינים: א. כשהגיע הזמן לחנות לא שכן הענן במקום אקראי אלא דווקא "שם". החנייה בכל מקום ומקום הייתה לפי תוכנית אלוקית מדויקת. כל חנייה זימנה בירור מיוחד בחיי האומה והתאימה לקומת החיים שהייתה עתידה להתחדש בה.

ב. "**שם** יחנו בני ישראל" – חנייתם של בני ישראל לא נבעה מצייתנות חיצונית בלבד אלא "שם יחנו" – הם התרוממו להזדהות עם החפץ האלוקי ורצו להתעלות אל המדרגה המיוחדת שהייתה אמורה להתגלות במקום החדש. הם העריכו כל מקום מצד סגולתו ולא מצד נוחותו או מצד תנאי

¹⁶ מלבי"ם לפסוק יז.

¹⁷ שמות מ לו-לז.

¹⁸ שפתי כהן לפסוק יז.

השטח שבו; כלומר שמחו בזכות להשתייך לחיים האלוניים המתגלים בכל מקום ומקום. וכך אומר 'אור החיים' הקדוש:

"בא הכתוב לסדר כל בחינות הנהגת הענן,

וללמד שבחן של ישראל שהיו חפצים באשר יחפין ד"י"¹⁹.

מכאן אפשר להבין מדוע מוזכרים "בני ישראל" שלוש פעמים ברצף. השם ישראל מרמז על מעלתם העליונה – "כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל"²⁰. עם ישראל התעלה על מאוויו הפרטיים והתגלתה מהותו האצילית וכישרונו האלוני – "לכתך אחרי במדבר"²¹. ההליכה אחרי ד' היא מהות חיו של עם ד', מקור שמחתו וכל חיוניותו.

"על פי ד' יחנו ועל פי ד' יסעו" – החזרה על המילים "על פי ד'" מלמדת על עצמיותם הטהורה של ישראל שמעצמם אין להם ולא כלום. מבחינתם אין הבדל בין נסיעה לחנייה כי שתיהן "על פי ד'". הם שמחו בכל מצב – גם בנסיעה וגם בחנייה מפני שלא נסעו וחנו על פי מגמה פרטית וארעית. הם ידעו שבכל מצב ובכל מקום יוצאת לפועל תכלית אלונית נצחית.

הבית השני של השיר

"כל ימי אשר ישכן הענן על המשכן יחנו" – בני ישראל חנו ככל שנדרש מהם ו"לא היו חוששים לרצונם"²² – לא רצונם הפרטי הכתיב את מהלכי חייהם. לאחר מכן יש פירוט:

"ובהאריך הענן על המשכן **ימים רבים** ושמרו בני ישראל את משמרת ד' ולא יסעו" – חנייה שנמשכת ימים רבים עלולה לעורר אי-שקט וחוסר סבלנות מפני שהאדם מטבעו רוצה להקדים ככל האפשר למחוז חפצו ויקוף בהשתהות ממושכת במקום אחד. לכן דווקא "בהאריך הענן על המשכן **ימים רבים**" מתגלה נאמנותם של בני ישראל ש"לא היו קצים בעקבת החנייה"²³, גם אם "המקום ההוא איננו טוב בעיניהם והיו חפצים ומתאווים מאד לנסוע מן המקום"²⁴.

התיאור **"ושמרו בני ישראל את משמרת ד'"** מרמז כי בני ישראל ניצלו את החניות הארוכות לעיסוק בתורה ולהתחזקות בשמירת המצוות²⁵.

"ויש אשר יהיה הענן ימים מספר על המשכן על פי ד' יחנו ועל פי ד' יסעו" – גם כאשר שכן הענן ימים רבים וגם כאשר שכן ימים מועטים היו בני ישראל שמחים שכן "לא היו חפצים אלא לעשות מאמר ד"י"²⁶. המסעות והחניות חושפים את הזהות המוחלטת בין רצון ד' לרצון עם קרובו.

"על פי ד' יחנו ועל פי ד' יסעו" – כאן ובסוף הבית השלישי הקדים הכתוב את החנייה לנסיעה כיוון שהנושא המרכזי של שני הבתים הללו הוא החניות; ואילו בבית הראשון הקדים הכתוב את הנסיעה לחנייה משום שהוא עוסק בעיקר בכיווני הנסיעה.

¹⁹ אור החיים לפסוק יח.

²⁰ בראשית לב כט.

²¹ ירמיהו ב ב.

²² אברבנאל במדבר ט י.

²³ אור החיים לפסוק כב.

²⁴ רמב"ן לפסוק יט.

²⁵ רבי פנחס הורוביץ (רבו של החת"ס סופר) פנים יפות במדבר ט יט.

²⁶ אור החיים לפסוק כב.

הבית השלישי של השיר

כאמור משך הנסיעות והחניות לא היה על פי סדר צפוי מראש. רבנו בחיי אומר:

"והנה הלוכן היה בלתי מסודר כשהיו עומדים במקום אחד תשע עשרה שנה ובמקום אחר יום או לילה בלבד, אבל הכל היה בשיעור אלהי"²⁷.

"ויש אשר יהיה הענן מערב עד בקר ונעלה הענן בבקר ונסעו או יומם ולילה ונעלה הענן ונסעו" – מתוארים כאן שני סוגי חניות קצרות, השני קשה מן הראשון: א. חנייה "מערב עד בקר" היא חניית לילה בלבד. חנייה זו קצרה ולא מספקת משום "שלא נחו כל צרכם"²⁸. מובא בחז"ל שמשה היה מודיע לישראל בתחילת הלילה אם למחרת היו נוסעים:

"על פי ד' ביד משה – על פי משה כיצד?"

משה היה אומר [להם] מבערב: בהשכמה אתם יוצאים"²⁹.

ב. חנייה "יומם ולילה" היא חנייה למשך יממה. במהלך היום הם לא יכלו לדעת אם למחרת ייסעו כי רק בלילה היה משה מודיע להם אם תהיה נסיעה מחר. בחניית יומם ולילה היה להם טורח גדול, כדברי הנצי"ב:

"או יומם ולילה – זהו רבותא [שבח] יותר. דאם לא היו עומדים אלא לילה ידע משה שילכו למחרת והודיעם ולא פשטו את אהליהם ולא היה טורח כל כך במסעם. אבל אם היה יום ולילה ולא נודע למשה בשעת חנייתם מזה והחלו להפשיט את אהליהם ובמשך מועט חזרו וקפלו"³⁰.

הספורנו מוסיף:

"או יומים או חדש או ימים [שנה] – ... בקצת אלה הזמנים לא היה להם פנאי לסדר ענינים ועניני מקניהם, ובקצתם [זמן החנייה היה ארוך מספיק ולכן] כבר הכינו וסידרו [את כל ענייניהם],

²⁷ רבנו בחיי במדבר לג ב.

²⁸ העמק דבר לפסוק כא.

²⁹ ברייתא דמלאכת המשכן פרק יג, מובאת בתורה שלמה במדבר ט סעיף עד.

³⁰ העמק דבר שם.

[ובכל מקרה] כמו רגע היו מסתלקין תיכף והורסים כל הכנותיהם"³¹.

לפיכך האברבנאל מסכם ואומר:

"הם לרוב הכנעתם היו מיד נוסעים... והכלל,
שאינן פוצה פה מהם ומצפצף בתרעומת על זה"³².

בסוף הבית השני, בפסוק י"ט, נאמר: "ושמרו בני ישראל את משמרת ד'" ואילו בפסוק המסיים את השירה הסדר הפוך: "את משמרת ד' שמרו [בני ישראל]". כמו כן, בפסוק י"ט בני ישראל מוזכרים לפני המילים "משמרת ד'" ללמדנו שבמסעות ובחניות התגלתה שקיקתם הטבעית של ישראל אל הרצון האלוקי – "משכני אחריו נרוצה"³³. שמירת משמרת ד' היא טבע העצמי שהתגלה בהליכתם ובחנייתם במדבר. לעומת זאת, בסוף השירה בני ישראל מוזכרים אחרי המילים "משמרת ד'". סדר מילים זה מלמד שבני ישראל שמרו את משמרת ד' לא רק מצד הרגש הישראלי הבריא הנסחף אחר ד' אלוקיו אלא גם מתוך הכרה מוחלטת בערכן האידיאלי והאין-סופי של דרכי ד' והנהגתו³⁴. השירה חותמת אפוא בשלמות ההליכה של בני ישראל אחר ד' הכוללת כאחד את הרגש הטבעי עם השכל החותר ללמוד ולהבין³⁵.

³¹ ספורנו לפסוק כב.

³² אברבנאל לפסוק י.

³³ שיר השירים א ד.

³⁴ הרב אברהם יצחק הכהן קוק, מדבר שור, הדרוש השמונה עשר תשנ"ט עמ' קעא: "האור האמיתי מאור קדושת התורה והמצות, בא אל נפש האדם רק כאשר יעשה אותן ויתבונן אל ערך קדושתן ורוממות תכליתן באשר נתונות הן מאדון כל המעשים יתברך שמו". הרב יעקב משה חרל"פ, מי מרום ז', אורי וישעי, תשנ"א עמ' יב: "ההתעוררות לקיים כל דבר מצוה וטוב ומועיל אינה מצד התועלת הנשגבה היוצא מהם, כי ההתעוררות לזה צריכה שתהיה אך ורק מפני ציווי ד', ושכך רצונו יתברך. אלא שעם זה אנו גם מצווים ועומדים לידע כל מה שאפשר לנו לידע והידיעה הלזו כל מה שהיא יותר עשירה ויותר עדינה ויותר עליונה, יותר היא מרשמת הוד הפעלתה בההויה כולה, בהכלל ובהפרט".
³⁵ על שלמות העבודה המחברת את הרגש הטבעי עם העילוי השכלי הלימודי עיין אורות, אורות ישראל ח א.

